

ROTUHYGIENIAN UUSI TULEMINEN

*”Oikeistopopulismi on aikamme nouseva aate.
Sen edellisestä kultakaudesta on kulunut sata vuotta.”*

DONALD TRUMP totesi vaalikampanjaa käydessään meksikolaisten ja keskiamerikkalaisten maahanmuuttajien heikentävän Yhdysvaltain kansaa: ”Ne tuovat huumeita. Ne tuovat rikoksia. Ne raiskaavat.” Ja hiukan myöhemmin: ”Miksi me päästämme tänne väkeä paskareikämaista (shithole countries)?” Viimemainittuja ovat hänen mukaansa Haiti ja Afrikka maanosana. Kyseessä on varsinainen rutto: ”Ne vyöryvät tänne ja saastuttavat maamme” [1].

Meikäläinen valtiomies on kohdistanut sanansa eksaktisti: ”Ohikulkijoiden ryöstely ja verovaroilla loisiminen on somalien kansallinen, ehkä suorastaan geneettinen erikoispiirre”. Huomiota herätti tämäkin. Trumpista tuli presidentti. Jussi Halla-Aho sai sakot, mutta tulihan jytty.

Oikeistopopulismi on aikamme nouseva aate. Sen keskeinen tavoite on ulkomaalaisten maahanmuuton rajoittaminen. Niin sanotut kansallismieliset haluavat estää sopeutumattomaksi koetun aineksen maahan tulon. Oma väestö katsotaan monin tavoin paremmaksi. Sen lisääntymistä ja hyvinvointia on tuettava. Käytettäköön rajalliset varamme siihen; ei ulkopuolisten hyysäämiseen. Nämä ajatukset eivät ole uusia. Aatteen edellisestä kultakaudesta on kulunut sata vuotta.

Rotuhygieniä eli eugeniikka on soveltava yhteiskuntatiede, joka tutkii edellä mainittuja kysymyksiä. Sen teoreettinen perusta on perinnöllisyystiede. Perusajatus on tavallaan itsestään selvä. Platon muotoilee sen selkeästi ”Valtiossa”. Sokratesta vastaan kadulla tulee Platonin vanhempi veli Glaukon mukanaan pari hienoa metsästyskoiraa. Sokrates kysyy, miten tämä on saanut aikaan niin jalvoja eläimiä. Glaukon kertoo valinneensa aina parhaat yksilöt vanhemmiksi. Sokrates kysyy seuraavaksi, tekeekö hän lapsia samalla periaatteella.

Hiukan epävarman tiedon mukaan Spartan valtio kannatti eläinjalostuksen mallista kansalaistensa laadun ko-

hentamista. Heikoksi itsensä kokeva mies saattoi pyytää vahvaa naapuriaan avustamaan lasten alulle panemisessa. Varmemman tiedon mukaan Spartassa tarkastettiin vastasyntyneet lapset. Vain vahvojen sallittiin elää.

Rotuhygieniä pyrkii parantamaan väestöä kahta tietä, negatiivista ja positiivista. Negatiivinen suuntaus pyrkii estämään eri tavoin huonoksi määritellyn kansan osan lisääntymisen. Epäkelvot voivat olla kehitysvammaisia, periytyvien tautien kantajia, rikollisia tai vieraaksi koetun kulttuurin edustajia. Heitä torjutaan sterilioimalla tai sulkemalla heidät laitoksiin. Rajalle rakennetaan esteitä. Jo maahan päässeet palautetaan sinne, mistä ovat tulleetkin. Kansallissosialistisessa Saksassa ei-toivotut tuhoettiin.

Positiivinen rotuhygieniä pyrkii nostamaan suotuisten ominaisuuksien osuutta väestössä tukemalla toivotuja ominaisuuksia ilmentävien henkilöiden lisääntymismenestystä. Heitä voidaan houkutella muuttamaan maahan. Toivotuksi ominaisuudeksi voidaan asettaa esimerkiksi älykkyys. Nobelistien spermapankki tarjoaa kaupallisia tämän alan palveluksia. Pääministeri Lee-Kuan Yew’in kaudella (1959-1990) Singapore ryhtyi palkitsemaan korkeakoulututkinnon suorittaneiden lapsen tekoa. Vastaavasti palkittiin alhaisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevia – ja siis oletettavasti vähemmän älykkäitä – siinä tapauksessa, että nämä tyytyisivät hankkimaan vain yhden tai kaksi lasta. Perustelut olivat taloudelliset: saarivaltio oli ahdas, sen resurssit perin rajalliset ja väestö suuri. Kansan laadun parantaminen nähtiin näin ollen jokseenkin ainoaksi tieksi hyvinvoinnin kasvattamiseen. Ohjelma oli turhankin menestyksekkäs, ja niinpä se jouduttiin purkamaan.

Jollain lailla tieteelliseksi katsottava rotuhygieniä syntyi vuonna 1857 – siis ennen Darwinin ”Lajien syntyä”. Ranskalainen psykiatri Bénédict Augustin Morel varoitti ihmisten vähittäin huononevan suvustaan kohti tylsämielisyyttä. Muutos oli hänen mukaansa periytyvä.

Alkoholin ja huumeiden käyttö johti lisääntyvään tylsämielisyyteen ja lopulta mielenvikaisuuteen.

Degeneraatio johtui Morelin mukaan alempien yhteiskunnan kerrosten ylempiä nopeammasta lisääntymisestä. Vähittäisen älyn heikkenemisen pelko oli aikoinaan nykyiseen ilmaston muutokseen verrattava huolen aihe [2]. Englantilainen Francis Galton määritteli eugeniikan tehtävät 1880-luvulla. Se tutkii ”niitä yhteiskunnan valvottavissa olevia tekijöitä, jotka joko parantavat tai heikentävät tulevien sukupolvien rodullisia (ts. periytyviä) ruumiillisia tai henkisiä ominaisuuksia”. Galtonin mielestä yhteiskuntaluokkien määrän tuli jakautua normaalijakautuman mukaisesti.

Edistysuskon eli progressivismin aikakaudella (1890-1930) Euroopassa ja Yhdysvalloissa säädettiin joukko lakeja. Ne olivat näkyvä ilmaus vallalla olevista ajatuksista. Tällaisia olivat esimerkiksi naisten aliarvostus, luokkatietoisuus, rotuennakkoluulot ja siirtolaisiin kohdistuva syrjintä. Rotuhygienian katsottiin oikeuttavan köyhien naisten lisääntymisen kontrolliin. Nimenomaan naisia sterilointiin tai heidät voitiin sulkea laitoksiin epämääräiseksi ajaksi [1]. Heidän lapsensa voitiin erottaa vanhemmistaan. Saksassa kansallissosialistien hallinto veti tästä suuntauksesta kaikkein radikaaleimmat johtopäätökset.

John Harvey Kellogg keksi maissihiutalet. Sen ohella hän perusti vuonna 1906 rodunparannusjärjestö Race Betterment Foundationin Michiganissa. Kellogg vastusti seksii yleisesti ja kaikissa muodoissaan. Hänen mielestään ihmiset saivat harjoittaa lasten tekoon tähtäävää seksiä vain, mikäli osallistujat täyttivät tietyt rotuhygieniset ehdot ja he polveutuivat kaikkiin puolin moitteettomasta suvusta [1].

Yhdysvalloissa Indianan osavaltio ja Euroopassa Sveitsi aloittivat 1900-alussa laajamittaisen sterilisaatio-ohjelman. Sen ohella biologi Charles Davenport esitti ne tieteelliset syyt, joiden vuoksi siirtolaisuutta Etelä- ja Itä-Euroopasta Yhdysvaltoihin tuli rajoittaa. Hän luetteli joukon huonoja ominaisuuksia. Suomalaisissa näitä sopimattomia ominaisuuksia, kuten tuberkuloosia ja kehitysvammaisuutta, oli kaikkein eniten. ”Keltainen vaara”, kiinalaisten ja japanilaisten maahan tulo estettiin kokonaan. Syynä oli järjestyneen työväen vastustus. Työteläiden ja vähään tyytyvien itäaasialaisten pelättiin tyytyvän pieniin palkkoihin ja koviin työehtoihin [2].

Vuoden 1900 vaiheilla maltilliset sosialistit perustivat puolueita kussakin Pohjoismaassa. Sosiaalidemokraatit halusivat luoda demokratian keinoin hyvinvointivaltion. Se pitäisi kustakin kansalaisesta huolta kehdestä hautaan. Rotuhygienia oli olennainen osa tässä ajatuskulussa. Poliittisessa kentässä eugeniikan kannattajat ulottuivat äärimmäisestä vasemmistosta (Norjassa Erling Falk) konservatiiveihin (Ruotsissa Herman Lundborg). Tätä kehitystä näkee toisinaan verrattavan natsien hirmutöihin. On väärin syyttää sosiaalidemokraatteja moisesta. Eivät he kehtään tappaneet.

ROTUBIOLOGIA

ROTUBIOLOGIA on rotuhygieniää laajempi käsite. Se tutkii nimenomaan väestöryhmien välisiä eroja. Tukholmassa

perustettiin Ruotsin rotuhygieeninen seura vuoden 1909 syksyllä. Lääkäri Herman Lundborg, psykiatri Elis Essen-Möller ja kasvinjalostaja Herman Nilsson-Ehle olivat johtavia aloitteen tekijöitä. He yrittivät saada rotubiologisen Nobel-laitoksen perustetuksi Karolinska Instituuttiin Tukholmaan. Se ei onnistunut, mutta Ruotsin valtiopäivät perusti tavattoman yksimielisesti Ruotsin valtion rotubiologian laitoksen Upsalaan 1921. Herman Lundborgista tuli sen johtaja. Ruotsin laitos ja seura jäivät ainoiksi rotubiologian järjestöiksi Pohjoismaissa.

Pohjoismainen rotuhygienia painotti alkuvaiheissaan väestöryhmien ja rotujen välisiä eroja, siis rotubiologiaa. Lundborgin aikana (1921-35) Ruotsin rotubiologian laitos keskittyi tutkimaan valtakunnan kolmea ”rotua”, ruotsalaisia, suomalaisia ja erikoisen tarmokkaasti saamelaisia. Tarkoituksena oli osoittaa rotujen sekoituksen turmiollinen vaikutus [2]. Lundborg tosin ei itse elänyt niin kuin opetti: hän avioitui ja sai lapsen saamelaisnaisen kanssa. Rotubiologinen suuntaus romahti vuonna 1935 Lundborgin jäädessä eläkkeelle. Valtiopäivillä sosiaalidemokraatit olivat jo tätä ennen luopuneet rotubiologian tukemisesta.

Rotubiologiaa seurasi lääketieteellis-geneettinen suuntaus. Se osui yksiin sosiaalidemokratian pyrkimysten kanssa. Jo rotubiologia oli pyrkinyt parantamaan nimenomaan työväestön oloja ja tulevaisuutta. Pohjoismaissa sosiaalipoliittinen painotus tuli vallitsevaksi 1930-luvun puolivälissä [esim. 5]. Hyvinvointivaltion rakentaminen edellytti tervettä väestöpohjaa. Sosiaalipoliittinen suuntaus oli alkanut maassamme varhain, jo 1910-luvulla. Kyseessä oli positiivinen rotuhygienia: suunnattu kansanterveyden hyväksi tehtävä työ.

Se kohdistui aluksi maamme ruotsinkieliseen väestöön. Florinin komitea (1912) ja sen seuraaja Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland (1921) ryhtyivät selvittämään ruotsinkielisen kansanosan terveydellistä tilaa. Ne tekivät propagandaa terveellisten elintapojen puolesta. Terveystieteiden virkoja perustettiin; äitejä palkitsemalla pyrittiin turvaamaan ruotsinkielisen väestön tulevaisuus maassamme [2].

Vuonna 2016 Lapin yliopistossa tarkastetussa lisensiaattityössään Marjo Liukkonen syyttää porvariston räikeää rotuhygieniää punaisten naisvankien teloittamisesta vuonna 1918. Tälle käsitykselle on vaikea löytää tukea. Rotuhygieeninen ajattelu rajoittui tuolloin maamme ruotsinkieliseen väestöön. Sen tavoitteena oli tämän kansanryhmän tulevaisuuden takaaminen.

Väestöliitto perustettiin Folkhälsanin esikuvan mukaan 1941. Se korosti aluksi tervettä maalaiselämää: Maalla perheissä tuli olla viisi ja kaupungin ankeissa oloissa neljä lasta.

NEGATIIVINEN ROTUHYGIENIA

MARJATTA HIETALA [3] **JA MARKKU MATTILA** [4] kuvaavat rotuhygieenisen ajattelun kehityksen maassamme. 1950-luvulla eugeniikasta ei enää puhuttu tieteellisissä yhteyksissä. Sen tilalle tulivat ihmisgenetiikka ja perinnöllisyysneuvonta. Tästä huolimatta kaikissa Pohjoismaissa 1930-luvulla alkanut kehitysvammaisten, mielisairaiden, rikollisten ym. epäsosiaalisen aineksen sterilointi jatkui

1970-luvulle asti. Sterilointi sisälsi kuulemisperiaatteen, mutta toimenpide voitiin myös tehdä steriloitavan tahdon vastaisesti. Kuten edellä mainitsin, toimenpide kohdistui lähes aina naisiin.

Sterilointilaki hyväksyttiin aluksi väliaikaisena Tanskassa vuonna 1929. Se kumottiin vuonna 1972. Norjassa ja Ruotsissa säädettiin vuonna 1934 vastaavat lait. Quislingin hallinnon aikana Norjan lakia kovennettiin Saksan mallin mukaisesti. Toimenpide peruttiin vapautuksen jälkeen 1945, mutta laki kumottiin vasta 1977. Ruotsissa laki oli kumotta kahta vuotta aikaisemmin. Suomessa laki oli voimassa vuosina 1935-1970 ja Islannissa 1937-1975. Rotuhygieenisistä syistä steriloitujen määrät olivat eri maissa seuraavat:

Tanska 11 000
Suomi 7 500
Norja 7 000
Ruotsi 17 500

Luvut ovat samansuuntaiset; suhteessa väkilukuun pienimmät Suomessa ja suurimmat Ruotsissa (6). Ruotsi myös aloitti vuonna 1997 ensimmäisenä korvausten maksamisen vasten tahtoaan steriloiduille. Euroopan Neuvosto teki vuonna 2013 vastaavan suosituksen kaikille jäsenvaltioilleen.

NEGATIIVISEN ROTUHYGIENIAN ROMAHDUS

STERILOINNILLA PYRITTIIN mielisairaiden ja kehitysvammaisten vapaampaan hoitoon. Aikaisemmin heidät oli suljettu laitoksiin. Steriloitu sai myös solmia avioliiton tapauksessa, jossa oli sairaudesta johtuva avioeste. Tavoitteena oli haitallisten perintötekijöiden taajuuden vähentäminen.

Jälkikäteen voidaan todeta, että nimenomaan pakkosterilointi oli – inhimillisistä tarkoituksiperistään huolimatta – anteeksi antamatonta kajoamista ihmisarvoon. Se oli myös tehotonta. Ei ole lainkaan selvää, että ominaisuudet, joita haluttiin karsia, olivat mitenkään selkeästi periytyviä. Vaikka ne olisivatkin, niin vallitsevasti periytyvä eli dominoiva vaikea sairaus pitää tavallaan huolen itse itsestään, sillä sairaat eivät juuri lisäänty. Sama koskee pitkälle myös sukupuoleen kytkeytyneitä ominaisuuksia. Peittyvästi eli resessiivisesti periytyvän haitallisen ominaisuuden aiheuttavan perintötekijän muodon eli alleelin taajuuteen ei voida vaikuttaa estämällä homotsygoottien (samanperintäisten) sairaiden ihmisten lisääntyminen.

Tällaisia perinnöllisesti sairaita on vähän, sillä heihin kohdistuu sairautta vastaan vaikuttava valintapaine. He ovat usein lapsettomia. Valtaosa haitallisista perintötekijöistä on kuitenkin heterotsygooteissa (eriperintäisissä, siis ihmisissä, joilla on yksi normaali ja yksi haitallinen tekijä). Jos esimerkiksi haitallisen resessiivisen tekijän suhteen homotsygootteja ihmisiä on yksi kahdestakymmenestä tuhannesta, niin Hardyn ja Weinbergin tasapainolain mukaan saman alleelin suhteen heterotsygootteja on 1,4 % väestöstä. He ovat terveitä ihmisiä. Vaikka heidät kyetäisiin tunnistamaan, – ja nykyään usein kyetäänkin, – niin heitä on kuitenkin aivan liian paljon steriloitaviksi. Harvinaisia

haitallisia alleeleja on lisäksi ylen paljon. Meissä kussakin on pari sellaista. Tehtävä on jo käytännössä täysin mahdoton, kaikesta muusta puhumattakaan [2].

Rotuhygienian tavoitteena oli kansan periytyvien ominaisuuksien parantaminen. Väestön sekoittuminen ja maahanmuutto vaikuttavat osittain samaan suuntaan. Suomalaisilla on noin 30 perinnöllistä tautia, jotka ovat ominaisia nimenomaan meille. Ne kulkevat nimellä suomalainen tautiperintö. Osa niistä, esimerkiksi Sallan tauti, esiintyy vain rajoitetulla alueella. Tällainen perintötekijän kasautuminen yhteen paikkaan johtuu historiallisista syistä, kuten sukulaisasiirtoista ja sattumasta. Kylärakenteen purkautuminen ja kaupunkieihin muutto vaikuttaa tällöin kansaamme tervehtyttävästi, sillä peittyvästi periytyvien tekijöiden suhteen samanperintäisiä ihmisiä syntyy harvoin suuressa väestössä. Geenit eivät kuitenkaan ole hävinneet mihinkään. Ne vain eivät ilmene.

Suomalaisista taudeista puhuminen on johtanut käsitykseen, että me olisimme erikoisen tautinen kansa. Emme me ole sairaampia kuin muutkaan kansat. Meiltä puuttuu, samoista historiallisista syistä kuin edellä mainitsin koko joukko muualla tavallisia perinnöllisiä sairauksia. Suomalaisia on joskus ollut hyvin vähän, ehkä muutamia satoja. Maahan muuttajat tuovat tullessaan uusia hyviä ja pahoja perintötekijöitä. Niiden taajuudet pysyvät – ainakin aluksi – sen verran alhaisina, että sairaita ei juuri synny. Vastaavasti suomalaisten sairauksia aiheuttavien geenien taajuudet laimenevat.

Perinnöllisyystieteestä ei siis oikein ole oikeistopopulistien politiikan tieteelliseksi perustaksi. Sata vuotta sitten rotuhygienia halusi suojella kansan hyväksi katsottua ”verta”, siis perimää. ”Verta” uhkasivat prostituutio, sukupuolitaudit, romanit, mustat, juutalaiset, irtolaiset jne. Tulevan sukupolven kelpoisuus oli heikon astian eli naisten käsissä. Äitien pelättiin lankeavan. Saksassa politiikka johti tunnettuihin ylilyönteihin. Kesti muutaman kymmenen vuotta, ennen kuin niistä toivuttiin. Aikamme voimakkaimman valtion johtaja viljelee nyt puheissaan sellaisia ilmauksia kuin ”pannaan ne linnkaan, siivotaan ne pois, ei ne lapset ole meidän, rakennetaan se muuri”. Pienemmät tekevät samaa perässä.

Viitteet

- [1] Williams, P. 2018. Bad blood. – The Times Literary Supplement July 20, 2018: 3-5.
- [2] Saura, A. 2018. Sata vuotta perinnöllisyystiedettä Suomessa. – Suomen Biologian Seura Vanamo,
- [3] Hietala, M. 2009. Eugeniikan ja rotuhygienian tausta ja seuraukset. – Tieteessä tapahtuu 2009, 8: 14-19.
- [4] Mattila, M. 1999. Kansamme parhaaksi/Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. – Bibliotheca historica 44.
- [5] Myrdal, A. ja Myrdal, G. 1934. Kris i befolkningsfrågan. – Bonniers.
- [6] Roll-Hansen, N. (1996). Conclusion: Scandinavian eugenics in the international context. Kirjassa: Broberg, G. & Roll-Hansen, N. (toim.), Eugenics and the welfare state. Sterilization policy in Denmark, Sweden, Norway and Finland. Michigan State University Press, pp. 259-271.

Anssi Saura on eläkkeellä oleva perinnöllisyystieteen professori ja Skepsiksen tieteellisen neuvottelukunnan jäsen.